

Безвух С. В.,

ст. кредитний спеціаліст,

Михайловська І.М.,

к.е.н., доцент Хмельницького національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

У статті розглядається необхідність захисту банківської системи України за допомогою системи гарантування вкладів фізичних та юридичних осіб. Наявність базових визначень термінів є засобом удосконалення в цій галузі економічних знань. З урахуванням наявних класифікацій терміна "вклад" пропонується єдина класифікація цього терміна.

Present article deals with the necessity of protection of banking system of Ukraine with the help of the system of the security of physical and juridical persons' investments. The availability of basic terms definitions is the means of improvement in this field of economic knowledge. Taking into consideration the existing classifications of the term "investment" we propose the unitary classification of this term.

Вступ. На сьогодні в економіці України ми спостерігаємо швидкий розвиток банківського сектору. Це проявляється, і в підвищенні капіталізації банківської системи, і в стрімкому нарощенні кредитного та депозитного портфелів, і в активному входженні на даний ринок закордонних банківських структур. З 2004 р. на банківському ринку України були придбані повністю чи частково іноземними банківськими установами банк "Аваль", "Факторіал-Банк", "Райфайзенбанк Україна", банк "Мрія", ІНДЕКС-банк, "Укрсоцбанк", банк Універсальний, "Укрсиббанк" та ін. Сьогодні в Україні, за даними Національного банку України, на грудень 2007 року нараховується 198 банків. Така насиченість, підвищення конкуренції і активний розвиток призведуть до злиття, поглинання та банкрутства банківських установ.

Дана ситуація вимагає підвищення контролю за банків-

ською системою та посилення її захисту. Одним із елементів захисту банківської системи та підвищення її надійності є система гарантування вкладів.

Основою стабільності та надійності системи гарантування вкладів є, звичайно, її постійний розвиток і вдосконалення. Одним із проблемних питань в даному напрямку є наявність базових визначень термінів та їх класифікацій. Так, основний термін даної системи – "вклад" – не має єдиної класифікації у науковому світі. Кожен економіст дає свою класифікацію даного терміна. Тому в цій роботі ми дослідимо наявні класифікації поняття "вклад" та введемо єдину.

Дослідженням системи гарантування вкладів та її термінологічної основи, зокрема класифікації терміна "вклад", займаються Внукова Н. М. [1], Лаврушина О. І. [2], Мороз А. М. [3], Колесников В. І. [4], Фролов С. М. [5], Остапшин Т. П. [6], Пітер Роуз [7], Александрова Н. Г. [8], Пещанська І. В. [9], Кириченко О. А. [10], Стельмах В. С. [11] та ін.

Постановка завдання. І в закордонній, і в вітчизняній науці є досить різні класифікації терміна "вклад". Метою даного дослідження є проведення аналізу існуючих класифікацій терміна "вклад" та виведення єдиної. В дослідженні використовуватимуться методи дедукції та індукції, синтезу та аналізу, історико-економічний метод.

Результати. Для зручності дослідження запропонованих різними науковцями класифікацій поняття "вклад" згрупуємо їх за класифікаційними ознаками і відобразимо в Таблиці 1.

Як відомо, будь-яка класифікація проводиться за однією, двома або більше ознаками, що дозволяє виділити різні види об'єкту, що досліджується. Тому для проведення всебічної класифікації вкладу розглянемо ознаки, що є характерними для нього: спосіб оформлення вкладу, суб'єкт, що проводить розміщення вкладу (вид та статус), платність вкладу, термін залучення, умови розміщення, дострокове розірвання, використання протягом дії, сплата процентів, валюта вкладу, пільгові умови.

Як бачимо, ознак, за якими можна проводити класифікацію вкладу, досить велика кількість.

Розглянемо види вкладів за першою ознакою. Відносини стосовно розміщення коштів відбуваються між двома суб'єктами ринку. Для того, щоб визначити умови проведення цих відносин і способи їх регулювання вони документуються. Тобто, весь процес, пов'язаний із розміщенням коштів, від його початку до його кінця (повернення коштів вкладнику) прописуєть-

ся на папері. Це проводиться з метою захисту прав кожної зі сторін даних відносин. Розміщення коштів у банківських установах супроводжується укладанням таких документів: договір банківського рахунку, договір банківського вкладу, ощадною книгою, цінними паперами (наприклад, сертифікатами).

Таблиця 1

Класифікація категорії вклад з точки зору різних авторів

П. І. Б. науковця	Класифікація
Внукова Н. М.	1) за терміном і порядком вилучення вкладів: до запитання, строкові, спеціальні; 2) за ступенем подорожчання: безкоштовні вклади (поточні рахунки), платні вклади (депозитні рахунки); 3) за способом оформлення: договором, ощадною книгою, цінними паперами [1, ст. 28].
Лаврушина О. І.	1) за економічним змістом: до запитання, строкові, ощадні вклади, цінні папери; 2) за суб'єктом: вклади державних підприємств, вклади кооперативів, вклади акціонерних товариств, вклади банків та ін [2, ст. 82].
Мороз А. М.	1) за формою використання рахунків: до запитання, строкові, умовні; 2) за видом вкладника: вклади юридичних осіб, вклади фізичних осіб; 3) за статусом вкладника: вклади резидентів, вклади нерезидентів; 4) за терміном користування: до запитання, строкові [3, ст. 49].
Колесников В. І.	1) за категорією вкладника: вклади юридичних осіб, вклади фізичних осіб; 2) за формою вилучення: до запитання, строкові, умовні [4, ст. 74].
Фролов С. М.	1) за практикою іноземних банків: до запитання, строкові, ощадні вклади, цінні папери [5, ст. 110].
Остапишин Т. П.	1) за категорією вкладника: вклади юридичних осіб, вклади фізичних осіб, вклади банків і фінансових установ, вклади бюджетних організацій; 2) за терміном і порядком вилучення коштів: до запитання, строкові [6, ст. 22].
Пітер Роуз	1) за практикою іноземних банків: до запитання, строкові, ощадні вклади, рахунки НАУ, грошові рахунки грошового ринку [7, ст. 105, 360].

Александрова Н. Г.	1) за формою вилучення коштів: до запитання, строкові, умовні [8, ст. 140].
Пещанська І. В.	1) за категорією вкладника: вклади юридичних осіб, вклади фізичних осіб; 2) за формою вилучення коштів: до запитання, строкові, умовні [9, ст. 98].
Кириченко О. А.	1) за економічним змістом: до запитання, строкові, ощадні, цінні папери [10, ст. 383].
Стельмах В. С.	1) за категорією вкладника: вклади юридичних осіб, вклади фізичних осіб, вклади комерційних банків, вклади уряду, вклади центрального банку; 2) за строком і порядком вилучення коштів: до запитання, строкові [11, ст. 187].

Таким чином, за даною ознакою можна виділити такі види вкладів: вклади, оформленні договором банківського рахунку та банківського вкладу; вклади, оформленні ощадною книгою; вклади, оформленні цінними паперами (деPOSITИТНИМИ СЕРТИФІКАТАМИ, ОЩАДНИМИ СЕРТИФІКАТАМИ).

Другу ознаку розглядали Мороз А. М., Колесников В. І., Остапишин Т. П., Пещанська І. В., Стельмах В. С. та використовує Національний банк України у статистичних довідниках (наприклад, Бюлетень Національного банку України).

Виділення видів проводилось за ознаками: вид, статус, категорія, організаційно-правова форма господарювання, вид економічної діяльності.

Ми пропонуємо виділити дві ознаки: вид та статус. За видом виділити вклади: юридичних осіб, фізичних осіб.

Для більш детального статистичного аналізу можна проводити деталізацію за видом економічної діяльності та організаційно-правовою формою господарювання, секторами економіки, формою власності.

За статусом вкладника: вклади резидентів, вклади нерезидентів.

Ознака "платність вкладу" (у Внукової Н. М. ступінь подорожчання) на перший погляд є досить простою. Ми згодні із Внуковою Н. М. в проведеній класифікації та виділенні безкоштовних та платних вкладів. Але слід зазначити, що безкоштовні вклади – це не є вклади на поточних рахунках, а платні – це на депозитних. Кожна банківська установа відкриває як поточні, так і строкові рахунки. За кошти, що розміщені на даних рахунках, банк може платити, а може не платити. Якщо із строковими вкладками все зрозуміло, тобто, що банк завжди

за них платити, то за поточними рахунками все відбувається в кожному банку по різному. Все залежить від обраної процентної політики керівництва банківської установи. Наприклад, для зменшення процентних витрат керівництво банку приймає рішення про припинення нарахування за залишками коштів, що перебувають на поточних (розрахункових) рахунках. В той же час може бути прийнято зворотнє рішення: для збільшення залишків на рахунках, тобто стимулювати клієнта залишати кошти на рахунку в банку, а не в банку-конкурента, проводити нарахування процентів на залишок коштів на поточних (розрахункових) рахунках в розмірі 0,5%, 1% чи 2% річних. Як бачимо, все залежить від рішення керівництва банківської установи. І поточні рахунки можуть бути і платними, і безкоштовними.

Таким чином, за платністю вкладу є: безкоштовні, платні.

Під терміном "залучення вкладу" в дослідженні мається на увазі строк (період), протягом якого кошти перебувають на банківських рахунках. Нагадаємо, що під вкладом маються на увазі саме кошти. Щоб краще дослідити дану ознаку, потрібно розділити термін перебування коштів на рахунку від терміна, на який відкривається рахунок.

У банківській установі є рахунки, які відкриваються на певний термін і при його закінченні вони закриваються. Даний термін визначається строком, на який вкладник віддає кошти в управління банку. Такі види вкладів називають строковими.

Є банківські рахунки, які відкриваються для проведення розрахункових операцій юридичних та фізичних осіб. В даному випадку сам рахунок відкривається без конкретно визначеного строку. Кошти на ньому можуть перебувати від одного дня до одного року і навіть набагато довше. Можуть бути періоди, коли на даному рахунку кошти будуть відсутніми. Тобто, кошти на даному рахунку забираються за першою вимогою їх власника. Такі види вкладів називаються до вимоги (до запитання) або безстрокові.

Існують також види вкладів, коли банківська установа вимагає певного не знижувального залишку на ньому. Даний залишок може бути досить різним: від одиниці валюти вкладу (наприклад, 1 гривня, 1 долар США та ін.) до будь-якої суми, встановленої банком (наприклад, 2 000,00 гривень чи 2 000,00 доларів США). Всіма коштами понад обов'язковий не знижувальний залишок власник може вільно користуватися і знімати у будь-який потрібний йому момент часу. Такі види вкладів можуть відкриватися як на певний визначений строк (наприклад, 1 рік), так і без визначення такого.

Що ж визначає строковість чи безстроковість вкладу? Це, перш за все, строк, який обумовлювався при внесенні коштів. Тобто, якщо кошти вносяться на певний конкретно визначений термін (наприклад, один рік, 6 місяців, 1 місяць та ін), то даний вклад є строковим. Навіть якщо він був достроково забраним, то він все ж таки є строковим вкладом, який був лише достроково розірваний. Коли ж при внесенні коштів сторони (суб'єкт господарювання та банківська установа) не визначили термін, на який вони розміщуються, то вклад є безстроковим. Тобто, вкладник може в будь-який час їх забрати з рахунку. Куди будуть відноситися вклади, за якими банківська установа вимагає певного не знижувального залишку та надає можливість вкладнику кошти понад даний залишок перераховувати чи знімати будь-коли? Якщо сторони домовились про розміщення коштів на визначений строк, протягом якого вкладник зобов'язувався зберігати не знижувальний залишок, то даний вклад є строковим. Якщо ж строк не було визначено, то даний вклад є безстроковим.

Є вид вкладів, які називають ощадними. При їх оформленні строк не визначається, тому вони відносяться до безстрокових.

В свою чергу, строкові вклади диференціюються на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Даний вид поділу є різним для кожної країни. Все залежить від рівня розвитку економіки країни. Так, в Україні виділяють лише короткострокові (до 1 року) та довгострокові (понад 1 рік) вклади. В європейських країнах можливий такий поділ: короткострокові (наприклад, до 1 року), середньострокові (наприклад, від 1 до 3 років або від 1 до 5 років), довгострокові (наприклад, понад 3 роки або понад 5 років). Але в даному поділі строки в різних країнах різні.

Таким чином, за ознакою "термін залучення" виділяють: безстрокові, строкові (короткострокові, середньострокові, довгострокові).

Розглянемо ознаку "умови розміщення вкладу". Під нею розуміються умови внесення коштів на рахунок. Якщо це поточний (розрахунковий) рахунок, то кошти вносяться без будь-яких обмежень в строках та сумах. Є види вкладів, де кошти потрапляють на рахунок в день його відкриття і більше потрапляти не можуть. Є вклади, де кошти можна додатково доносити або без жодних обмежень, або з обмеженнями в сумі та строках. Таким чином, за цією ознакою варто виділити вклади із можливістю поповнення та без можливості поповнення.

До перших відносяться поточні (розрахункові) рахунки та

частина вкладів на строк.

За ознакою дострокового розірвання є вклади із даною можливістю та без нього. На сьогодні для всіх вкладів є характерним дострокове розірвання, але в деяких випадках банківськими установами застосовуються штрафні санкції. Тому варто виділити підвиди дострокового розірвання: вільне, із штрафними санкціями.

Досить важливе значення при відкритті вкладу банківські установи надають процентам. За різними видами вкладів проценти можуть сплачуватись щомісячно на поточний (розрахунковий) рахунок вкладника, можуть нараховуватись щомісячно, а сплачуватись вкладнику в кінці строку вкладу та можуть додаватися до самого вкладу (складні проценти), тобто капіталізуватись. Таким чином, за ознакою сплати процентів виділяють вклади: із капіталізацією, із щомісячною сплатою процентів на поточний рахунок, із сплатою процентів в кінці строку вкладу.

Банківські установи при залученні вкладів для ефективного управління власними доходами та витратами не завжди використовують єдину процентну ставку за ними. Так, відсоткова ставка за вкладом може бути не фіксованою, тобто плаваючою. За даною ознакою виділяють вклади із плаваючою процентною ставкою та вклади із фіксованою процентною ставкою.

Одну із видів класифікацій вкладу ми будемо використовувати у подальшому дослідженні. Це поділ вкладів за валютою. При даній ознаці виділяють вклади у національній валюті та вклади в іноземній валюті. Проведення поділу за даною ознакою є досить показовим, наочним та економічно важливим.

В деяких банківських установах практикують при використанні певного виду вкладу з виконанням додаткових умов надавати клієнтам знижки чи пільги. Тому, варто виділити вклади із можливістю пільг та без такої.

Таблиця 2
Класифікація вкладів за різними ознаками

Назва ознаки	Класифікація
за способом оформлення вкладу	<ul style="list-style-type: none"> - вклади, оформленні договором - вклади, оформлені договором банківського рахунку - вклади, оформлені договором банківського вкладу - вклади, оформлені ощадною книгою - вклади, оформлені цінними паперами депозитними сертифікатами ощадними сертифікатами

за видом вкладника	- вклади юридичних осіб; - вклади фізичних осіб.
за статусом вкладника	- вклади резидентів; - вклади нерезидентів.
за платністю вкладу	- безкоштовні вклади; - платні вклади.
за терміном залучення вкладів	- безстрокові вклади; - строкові вклади короткострокові вклади середньострокові вклади довгострокові вклади
за умовами розміщення вкладу	- вклади із можливістю поповнення; - вклади без можливості поповнення.
за умовою дострокового розірвання	- вклади із вільним достроковим розірванням; - вклади із застосуванням штрафних санкцій при достроковому розірванню.
за сплатою процентів	- вклади із капіталізацією; - вклади із щомісячною сплатою процентів на поточний рахунок; - вклади із сплатою процентів в кінці строку вкладу.
за валютою вкладу	- вклади в національній валюті; - вклади в іноземній валюті.
за процентною ставкою	- вклади із плаваючою процентною ставкою; - вклади із фіксованою процентною ставкою.

Висновки. На нашу думку, можна запропонувати таку єдину класифікацію вкладів юридичних та фізичних осіб (див. таб. 2).

Як бачимо, запропонована класифікація є набагато ширшою, ніж та, що пропонується сьогодні різними науковцями. Подальше дослідження напрямків підвищення надійності банківської системи доцільно проводити із застосуванням виведених класифікаційних ознак та видів вкладів фізичних та юридичних осіб.

Література

1. Внукова Н. М., Куликов П. М., Череватенко В. А. Ощадна справа: Навч. посібник. – Х.: ТОВ "Компанія СМІТ", 2005. – 480 с.
2. Банковское дело: Учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 576 с.: ил.
3. Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пудовкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.

4. Банковское дело: Учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. / Под ред. проф. В. И. Колесникова, проф. Л. П. Кроливецкой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 464 с.: ил.

5. Фролов С. М. Банківська справа і основи митного регулювання в Україні: Теорія та практика: Навч. посіб. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. – 368 с.

6. Остапишин Т. П. Основи банківської справи: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – 112 с.: іл. – Бібліогр.: – С. 103 – 105.

7. Роуз Пітер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ. Со 2-го изд. – М.: "Дело ЛТД", 1995. – 768 с.

8. Александрова Н. Г., Александров Н. А. Банки и банковская деятельность для клиентов. – СПб: Питер, 2002. – 224 с.: ил. – (Серия "Наука делать деньги").

9. Пещанская И. В. Организация деятельности коммерческого банка: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 320 с. – (Серия "Высшее образование").

10. Банківський менеджмент: Навч. посіб. / О. А. Кириченко, І. В. Геленко, С. Л. Роголь та ін.; За ред. О. А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання – Прес, 2002. – 438 с.

11. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, ін Юрс, 2001. – 680 с.: іл. + ккл. 88 с.